Fasikül 3 – sayfa 5

Çeviri: Anita Tatlıer

Resim: Ankara’da Kamu Sağlığı Bakanlığı

KEMALİST TÜRKİYEDE SOSYAL YARDIM VE KAMU SAĞLIĞI SORUNLARI

Başarılı ve ünlü bir geçmişe sahip, tıp bilimine ölümsüz eserler bırakan Türk hekimleriyle ilgili konularla ilgilenmeden, Türk milletinin her yerde başarıyla taçlanmış ve kendi hakimiyeti altına geçen bütün bölgelerde, kamu sağlığı ile sosyal yardımlaşmanın çatısı altında yapılan teşebbüsler bir yana bırakılarak; aynı şekilde, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüyle birlikte nasıl bütün çabaların yıkıldığını ve 1910 devriminden sonra nasıl dikkate değer gelişmelerin oybirliğiyle gözlendiğini incelemeye kalkışmadan ve bu yeni ilerlemelerin gelişimini ve aşamalarını çizme görevini özenle Tarihe bırakarak, bu ek sorunlarla kesinlikle uğraşmadan, bizler burada, Kemalist Türkiye tarafından sosyal yardımlaşma ve kamu sağlığı alanında bu kısa 10 yıllık süre içinde gerçekleştirilen çarpıcı başarıların ortaya konması ve bu başarıları hızla gözden geçirme görevini üstleniyoruz.
Burada, bir tarihi belirtmek gerekir: bu 1920 tarihidir, diğer bir deyişle, o ana dek eski Osmanlı imparatorluğu hükümet kabinesi tarafından haksız yere ihmal edilen sorunlar, kamu sağlığı sorunları leyhine yapılan ilk teşebbüsü belirten dönemdir.
Kamu Sağlığı ve sosyal yardımlaşma Bakanlığının ilk merkezi 3 Mayıs 1920’de kuruldu. Amacı ve işlevi her açıdan benzer batılı kurumların en gelişmiş türlerine uygundu ve bu ancak Mustafa Kemal döneminde yerleştirilebildi.
Bu arada, Kurtuluş savaşı henüz sonlanmamıştı. Tüm Kurtuluş savaşı süresince, bütün zamanını ve bütün çabalarını bu yeniden doğuş eserine adayan bu yeni bakanlık düzeni, nihayet, Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, gelişimine özgürce devam edebilmiş ve çağdaş Devletlerin en iyi ve en yeni kurumları arasında yerini alabilmiştir.
Bunun dışında, tüm kamu sağlığı ve sosyal yardımlaşma çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için, Devletin toplam bütçesinin ancak %2.5 gibi bir kısmını temsil eden son derece mütevazi bir bütçenin mevcut olduğunu da kaydetmek gerekir. Bu husus, Türkiye’nin yeni sağlık düzenini tanımlayan çalışmanın şevk ve atılımını daha iyi ortaya çıkarması açısından çok daha çarpıcıdır, aynı zamanda azimli bir çalışma sayesinde ulaştığı başarıyı yüceltir. Her şey, 10 yıllık çalışma bilançosunu (1923-33), rakamlarla daha ileride göreceğimiz kamu Sağlığı işlerinde, getirdiği tüm katkı somut sonuçlarla tek bir yasada toplanır. Yeni kamu sağlığı düzenini oluşturan gruplardan her birinin çalışmaları, çerçeveyi

kesinlikle aşmadıkları yönetmelik ve kararnamelere tabidir. Bu bağlamda, burada, ilk önce *genel sosyal hijyen yasasına* atıfta bulunuyoruz, ki sosyal ve sağlık işlerini mümkün olan en modern ve en bilimsel bir zihniyetle yönetirken, alınak sağlık tedbirleri söz konusu olduğunda hem hükümetin hem de halkın bütün hak ve görevlerini açıkça belirtir; ikinci olarak *tıp uygulaması ve tıpla ilişkili çalışma ve mesleklerle ilgili yasa*, Türk tıp tarihinde önemli bir dönemeci oluşturan yasa ve nihayet son olarak uyuşturucu, Türk kodeksi, özel hastaneler, vs.. ile ilgili yasa ve yönetmeliklere yer vereceğiz.

SOSYAL VE TIBBİ KURUMLAR
MERKEZ HİJYEN KURUMU

Türk Cumhuriyetinin, diğerleri arasında, Devletin sağlık örgütünün kaygılarının odağını oluşturan bir sosyal hijyen kurumunu yaratarak avrupalı uluslarla aynı düzeyde ilerlemesi, haklı olarak bir övünç kaynağı oluşturmaktadır, ki bu da öte yandan tüm Doğu için bu tür kurumlarda tek örneği meydana getirir.
Her zaman İstanbul ve Sivas'da çlışmış olan tüm serum ve aşı kurum ve laboratuvarları, tüm İzmir bakteriyoloji laboratuvarları ve çiçek hastalığına karşı bütün aşı kurumları aynı zamanda, çalışmaları besin maddelerinin analiziyle sınırlı olan birkaç kimya laboratuvarı, Cumhuriyetin 10cu yıldönümü sırasında tamamen Ankara'ya taşındı. Bunun sonucunda, kimya, bakteriyoloji, serum laboratuvarları sayesinde ve hijyen Okulu sayesinde ve aynı zamanda
kısa süre önce, deney yapılacak serum ve aşıların tedarik edildiği hayvanlara yönelik modern ve bilimsel, özel ve rahat araç tertibatının eklendiği Merkez Hijyen kurumu sayesinde, ülkenin tüm gereksinimlerinin güncelde karşılanmasının yanısıra, ülkenin kuşkusuz çok yakın bir gelecekte, yabancı ülkelere ürün sağlayacak bir konuma geleceğini belirtebiliriz.

HASTANELER

Konumuzu ele almadan önce, izninizle geçen on senenin bir bilançosunu yapalım:
Bu dönemden önce ülke genelinde tamamı 3.610 yatak bulunan 56 hastane mevcuttu.
Bundan on yıl sonra, hastane sayısı 104e ulaştı, öte yandan toplam yatak sayısı 8.082 idi.
Bunun dışında güncelde, bu amaçla oluşturulan kuruluş ya da örgüte ya da bu kaspamda çalışan kişilere ait özel 55 hastane sayılabilir.
Bundan on sene önce, bunun dışında belediye ya da Evkaf tarafından işletilen birkaç hastane, ülkede Guraba olarak adlandırılan bir hastane olduğu da doğrudur, çünkü her bölüm ya da merkezde bu türde bir tane bulunuyordu. Buna rağmen, bu

hastanelerden her biri farklı komitelere sahipti ki bunlardan her biri *özel bir idare tarafından oluşturulmuştu* ve bunun yansıra, bu hastaneler hem bina açısından hem de gerekli iç tesisat ve düzenleme açısından çağın ihtiyaçlarına yanıt vermekten çok uzaktı. Genç Türk cumhuriyetinin güncel Sosyal Yardımlaşma ve kamu Sağlığı bakanlığı, tüm bu hastanelerin idare ve kontrolünü kendi üstüne aldı. Bunun dışında, örneğin Ankara, Erzurum, Sivas, vs. gibi merkezlerin her birinde, örnek teşkil etmek amacıyla 150 yatak bulunan örnek bir hastaneye sahiptir ve aynı zamanda, bu şekilde kurulan her örnek hastanenin kendi doğruca denetimi altında olacağını ve bakım masraflarının Devlet tarafından karşılanacağını bir kararnameyle belirtti. Örnek bölge hastanesine dönüştürülen eski Ankara il hastanesi sahip olduğu eski tesisatla şehrin ihtiyaçlarını karşılayamadığı için, buna 50 yataklı ve arzu edilebilir tüm modern rahatlıkla donanmış "Refik Bey Paviyonu" olarak anılan bir paviyon (bölüm) eklendi, Fakat, kuşkusuz bu yeni düzenleme Türk Cumhuriyetinin başkenti olan şehrin tüm gereksinimlerini karşılayamayacaktı. İşte bu sebeple, örnek Ankara hastanesi ve aynı zamanda 240 yatak bulunan, Cumhuriyetin 10uncu yıldönümünde bunun onuruna verilen bir törenle açılan İsmet Paşa paviyonu da hemen kuruldu. Bugün bu iki yeni kurum, sadece hükümet merkezi ve hatta tüm Türkiye'nin yanısıra tüm Doğu için, sosyal sağlık ve hijyenin korunması için tasarlanan en etkili yapıyı oluşturur.

Burada, bu yeni kurumlarda, bilimin en son icatları ve keşiflerinden yararlanılır ve tıbbın her dalı, örneğin radioterapi, hidroperapi, mekanoterapi, vs.. bunun gerektirdiği yer ve uygun teçhizatla donanmıştır.

Bu örnek hastanelerin dışında, daha iyi tarzda ve her açıdan daha mükemmel diğer bir hastanenin, yoğun işçi nüfusunun bulunduğu Zonguldak'ta ve bir diğerinin de İstanbul'da (Şişli) kurulduğunu belirtmeliyiz. Bu sonuncusu özellikle çocuklara yöneliktir ve direkt olarak Kamu Sağlığı Bakanlığına bağlıdır. 1932 yılının sonuna kadar, 504.394 hasta mevcut hastanelerde, resmi ve özel, tedavi edildi ve çeşitli polikliniklere başvuran 1.878.204 hasta buralarda, ziyaretleri sırasında titizlikle muayene edildi ve durumlarına göre tedavi edildi.

Zihinsel kaynaklı hastalıkların tedavisi için, ülkede Üsküdar'da Toptaşından başka hiçbir kurum mevcut değildi. Bunun dışında burası, akıl hastalarının tedavisi için uygun bir inziva ve tecrit yeri olmaktan çok hastaları duvarları arasında tutmaya yönelik bir hapishaneyi andırıyordu. Bu eski kurum dolayısıyla 1924'de Kamu Sağlığı Bakanlığına geçti ve her zaman bu bakanlığın gösterdiği ilgiyle, "Akıl ve sinir hastalıkları Hastanesi" adı altında Bakırköy'de Reşadiye garnizonuna yerleştirildi. Bugün, bu kurum nihayet gerçek bir sağlık evi oldu ve tesisatı ile teçhizatı söz konusu olduğunda da, ki aynı türde avrupalı kurumlarla oldukça iyi kıyaslanabilir ve her bakımdan hiç geride kalmaz, birinci sınıf mükemmel bir klinik oldu.

Bu kurum dışında ve İstanbul'un ülkenin uzak bölgelerinden olan mesafesi göz önüne alındığında, biri Manisa'da ve diğeri Elazığ'da iki psikiyatri kurumu kuruldu.
1925'den 1932 sonuna kadar, 15.061 hasta bu kurumlara yerleştirilebildi ve 11.382 hasta tedavi edilebildi ve iyileşebildi.

Dispanserler:
Sadece il merkezlerinde kurulan örnek hastaneler ve bölge hastaneleri tüm ülkenin ihitiyaçlarını karşılayamadığı için, 1924'de önemli 150 merkezin her birinde, hükümetin resmi hekimleri tarafından yönetilen beş yataklı bir dispanser kurulması öngörüldü.

Resim: Ankara'da Hijyen Okulu

Sağlık Bakanlığı tarafından kurulan bu dispanserlere henüz sahip olmayan merkezlere gelince, bunların özel kurumlar ya da bölge belediyesinin sorumluluğunda olan diğer sağlık kurumlarından faydalandığı söylenebilir.
Bundan on yıl önce, tüm ülkede ancak 22 dispanser bulunuyordu ve bunların toplam yatak sayısı ancak 185 idi ve bunlar belediyeler ya da özel kurumlara bağlıydı. Bu on yılın sonunda, mevcut dispanser sayısı, 235e yükseldi ve yatak sayısı da 1.106e ulaştı.
1932 yılının sonuna kadar, 2.604.832 hasta bu dispanserlere ziyaretleri sırasında ayakta tedavi edilebildi ve iyileşebildi, öte yandan 13.258 hasta uygun bir biçimde buraya yerleştirilebildi ve tedavi görebildi. "Sosyal Hijyen Örnek Dispanseri", Ankara civarında 1929'da Etimesut'da kuruldu, 10 yatak kapasiteli olup bunu tanımlayan ve açıkça diğerlerinden ayıran bir özelliğe sahiptir. Gerçekten de, banyoları, arınma merkezi ve doğum odasının düzeni bakımından son derece gelişmiş bir örgütle donanmıştır ve (hastaları kendisine ait binalarda tedavi etmenin dışında) şu özelliğe sahiptir ki, dışarda da, söz konusu bölgedeki köylere giderek hastaları kendi evlerinde ziyaret eden ve tedavi eden bir grup hekim ve ebe sayesinde hizmet verir. Frengi ve malarya ya da sıtma hastalığına karşı örgütlenme çalışmalarını yürüten de yine bu kurumdur.

Doğum evleri ve Çocuk Yuvaları

Türk Cumhuriyetinin kuruluşundan beri, çocuk ölümlerine karşı mücadele etmek ve anne olan kadınların sağlığını korumak için büyük çaba harcanmış, çok sayıda yasa ve yönetmelik çıkarılmış ve çok sayıda tedbirler alınmıştır.
Örnek hastanelerin dışında, Doğum ve Çocuk kurumları il hastanelerinin çoğunda yer alır ve ayrıca İstanbul'da "çocuk hastaneleri" bulunur. Bugün ülkenin 9 bölgesinde, "Doğum evi ve çocuk yuvaları" bulunur. Tüm bu kurumlarda, ki zaten her türlü modern ve rahat donanıma sahiptir, tedavi parasız yapılır ve ayrıca, eğitim almayı isteyen annelere, çocuklarını yetiştirmeleri için

gerekli olan bilimsel kavramlar ve beceriler yine kendilerinden hiçbir ücret talep edilmeden öğretilir.
1926'dan 1932'e kadar, giderek artan sayıda bu kurumlara başvuran insanlar arasında 7.025 kadın ve 931 çocuk buraya yerleştirilmiş ve tedavi edilmiştir. Polikliniklere ziyaretleri sırasında tedavi edilen hasta sayısı, kadınlarda 41. 483 ve çocuklarda ise 88.002dir.
Büyük şehirlerde, önemli sayıda çocuk yuvası, "küçük yaşta çocuklara ve daha ileri yaştaki çocuklara yönelik yuvalar" ve "Süt çocuğu" özgün ismini taşıyan çok sayıda kurum sürekli gelişmektedir. İki yıl gibi kısa bir süre içinde, küçük yaşta ve 16 yaşına kadar olan 4.239 çocuk bu kurumlarda tedavi edilebildi; hasta evlerini ziyaret eden "soeurs de charité" (hayırsever rahibeler), en az 22.260 hasta ziyaretinde bulundu ve 30.305 anne, hijyen kuralları uyarınca kendi işlev ve görevleriyle ilgili eğitilebildi.
Burada, anne ve çocuğun korunması için oldukça yararlı bazı yasaların hükümet tarafından yürürlüğe konduğunu belirtmeli ya da hatırlatmalıyız, bu sayede çok çocuklu aileler bazı yasal istisnalardan faydalanır ve altıdan daha fazla çocuğu olan aileler ise, hükümet tarafından yardıma ya da parasal mükafata hak kazanır. Bu konuya son vermeden önce, İzmir'de kurulan sağır-dilsiz ve körler kurumunu belirtelim. Her bakımdan oldukça modern olan bu kurum, sağır, dilsiz ve körleri eğitme görevini üstlenir ve bu engelli kişilere çeşitli meslekleri öğretmeyi amaçlar.

Toplumsal ve Bulaşıcı hastalıklara karşı mücadele:
Genç Türk cumhuriyeti, toplumsal ve bulaşıcı hastalıklara karşı mücadeleye girişmek için mümkün olan ve gerekli bütün tedbirleri aldı. Eski Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren sadece yabancı hekimlerin yönetiminde çalışan karantina enstitüsü

Resim: Ankara'da kimya ve bakteriyoloji enstitüsü

Ankara Örnek Hastanesi

ülkemizden çok Doğudan gelebilecek bulaşıcı hastalıklara karşı kendi ülkelerini korumayı amaçlıyordu, ülkemize karşı olan bu kurum, "Kıyı ve sınırların genel sağlık Yönetimi" adı altında Sağlık Bakanlığının eline geçti. Bu sonuncusu, karada ve denizde bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için bütün tedbirleri ve önlemleri almakla yükümlüdür. Böylece, *kolera* geçen senelerde komşu Devletlerde ortaya çıkmasına rağmen, söz konusu kurum tarafından alınan sağlık tedbirleri sayesinde Türkiye'ye giremedi. Aynı şekilde, bu son senelerde Türkiye'nin herhangi bir limanında hiçbir *veba* vakasına da ratlanmadı, bu mutlu koşullar her zaman aynı hijyen yasalarının çiğnenmemesinden kaynaklanır.

Çiçek hastalığı, aşıların Türkiye’de düzenli biçimde uygulanması sayesinde, güncelde nadir hastalıklar arasında sayılabilir. 1929 ile 1933 arasında çiçek hastalığı salgını sırasında , ki Suriye sınırında kırıp geçirmişti, bu bölgelerde 1.412.389 kişi aşılandı, böylece bu hastalığın önü alınabildi ve ülkemize giremedi.
Kızıl hastalığına karşı keşfedilen aşı hemen Türkiye’de uygulandı ve 1928 yılından itibaren aşılanan yaşları 1 ile 12 arasında çok sayıda çocuğun hayatını kurtardı. Korkunç hastalığın salgına dönüşme tehlikesi ortaya çıkan bölgelerde büyük miktarlarda uygulanan aşılar, 1928’den başlayarak 1932 sonuna kadar, 81.329 çocuğun hayatını ve sağlığını koruyabildi.
Eklem uyuşmasına karşı da mücadele başlatılmıştır, bu hastalık Karadeniz’de birkaç Doğu ilinde tesbit edilmiştir, 75.865 kişi üç yıllık bir sürede tedavi edilebilmiştir.
Kuduza karşı İstanbul’da tek bir kurum mevcutken, Türk Cumhuriyeti hükümeti bu korkunç hastalığa karşı mücadele etmeye yönelik kurumları çoğalttı ve merkez hijyen Enstitüsü bünyesinde basit bir işlem sayesinde aşının hazırlanması sayesinde, ülkenin dört bir yanına bu şekilde elde edilen ürünü hızla dağıtmayı başardı.
Toplumsal hastalıklara karşı mücadele, farklı bir örgüt biçimine bağlıdır:

Malarya ya da sıtmaya karşı mücadele

1926’da ilan edilen “malaryaya karşı mücadele yasası” sayesinde başlatılan malaryaya karşı mücadelenin düzenlenmesi, bu tarihten itibaren, Devletin sağlık işleri idaresinin başlıca faaliyetlerden biri düzeyine ulaştı. Bu mücadele zaten, coğrafi durum sebebiyle, hastalığın oldukça yaygın olarak görüldüğü birçok ilimizde oldukça gerekli görülür. Örgüt bünyesinde, mücadelede aktif olarak yer alan üyelerden oluşan 11 grup, toplam 90 hekim ve ayrıca sağlık işlerinin 300 yetkilisi bulunur. Bugün 24 ilin çeşitli kısımlarına dağılmış olan bu hekimler şu görevi üstlenir: ilk önce, halkın genel fiziksel muayenesini gerçekleştirmek, ikinci olarak bataklıkların ve çamurlu alanların kurutulması işlerinin ilerlemesiyle ilgilenmek, üçüncü olarak sinekler ve kutçukları ya da yumurtaları üstünde gerçekleştirilen yok etme işleminde yardım
etmek ve nihayet tüm halka ücretsiz olarak kinin dağıtmak vs..
Malaryaya karşı mücadelede yer alan ve bu bataklık sıtmasıyla ağır biçimde hasta olanlara tahsis edilen bu bölgelerde bulunan hastane ve dispanserlerin dışında bu örgüt, bu konuyla ilgili özel bir yasanın çıkarılması sayesinde, tıp eğitimlerini askeri ya da sivil olarak tamamladıktan sonra, mesleğe yeni giren genç hekimlerin yardımına da güvenir: bu genç hekimler, dolayısıyla malaryaya karşı mücadelede mecburi staj dönemlerini geçirmek için 1928’de bu amaçla kurulan Adana’da “Malarya Enstitüsüne” giderler. Bu örgütün çalışmalarıyla ilgili daha kesin bir fikir verebilmek için okuyucularımıza aşağıdaki listeyi sunuyoruz:

Malaryaya karşı mücadelede örgütlenen gruplar taarfından 7 yılda gerçekleştirilen çalışmalar:
1925’den 1932’e kadar

Tarih	Ziyaret edilen mahalle ya da köy sayısı	Muayene edilen hasta sayısı	Hastalığa yakalanan kişi sayısı
1925	130	25.518	9.240
1926	1.454	488.679	94.175
1927	1.760	704.615	105.486
1928	2.322	769.970	95.701
1929	3.008	1.100.719	162.075
1930	3.453	1.438.044	232.058
1931	3.756	1.666.915	305.903
1932	3.756	1.677.908	328.633

Tarih	Yapılan kan analizi	pozitif analiz sayısı Dağıtılan kinin miktarı (Kgrs.)	sayısı
1925	16.579	1.343	87.540
1926	148.264	14.791	2.496.774
1927	213.568	10.190	2.779.611
1928	243.296	9.928	2.846.583
1929	354.455	36.186	4.181.146
1930	370.078	45.633	4.535.206
1931	350.595	61.241	6.447.144
1932	557.081	72.500	5.754.636

Burada, malaryaya karşı mücadele örgütü tarafından kurutulan bataklık alanlarının yüzölçümünün, 1932 yılı sonuna kadar 143.245.678 metre kareye ulaştığını ve bu aynı örgüt tarafından kazılan çeşitli boyutlardaki kanalların toplam uzunluğunun, 366.401 metre olduğunu da kaydetmek gerekir.

Sifilise (Frengi) Karşı Mücadele

Frengi Türkiye’de, merhametsiz bir düşmanla ve ciddiyetle uygulanan tedbirlerle karşılaştı. Bu hastalığı taşıyan kişilerin hemen bunu bildirmesi zorunluluğu

Resim: Ankara’da hijyen enstitüleri grubu